
ЕКОЛОГІЯ, ІХТІОЛОГІЯ ТА АКВАКУЛЬТУРА

ECOLOGY, ICHTHYOLOGY AND AQUACULTURE

УДК 630.5.633.875.2:581.524

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.139.2.33>

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО БОРТЬБИ З НЕЗАКОННИМИ РУБКАМИ ЛІСІВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ МІЖНАРОДНИХ ПІДХОДІВ

Лакида П.І. – д.с.-г.н., професор,
завідувач сектору наукового забезпечення,
Державне підприємство «Ліси України»

Ситник С.А. – д.с.-г.н., доцент,
запрошений дослідник,
Білефельдський університет

Голобородько К.К. – д.б.н., професор,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії наземної екології,
лісового ґрунтознавства та рекультивациі земель,
Науково-дослідний інститут біології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ловинська В.М. – д.с.-г.н., доцент,
керівник науково-дослідної лабораторії лісового господарства,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Незаконні рубки лісу спричиняють негативний вплив на економіку, сільське господарство, завдаючи значних матеріальних та соціальних збитків, що позбавляє державу частини доходів.

У статті проаналізовано міжнародні підходи оцінювання незаконних рубок лісу, зокрема ті, які застосовуються у країнах Європейського Союзу, США, Австралії, Японії, Кореї, Бразилії, Індонезії та Демократичній республіці Конго.

Здійснення аналізу закордонного досвіду у площині питань сучасних методів оцінювання легальності рубок лісу та боротьби з незаконними рубками дозволило зробити узагальнення й надати рекомендації. Головна увага державних органів управління лісами має бути зосереджена над розробленням та реалізацією превентивних заходів, впровадження яких буде унеможлилювати здійснення незаконних рубок.

Державним інституціям, у сфері відповідальності яких знаходиться лісовий фонд України, запропоновано впровадження нових напрямів боротьби із незаконними рубаннями лісів, а саме: здійснювати перманентний моніторинг змін площі та стану земель, вкритих лісовою рослинністю з використанням методів дистанційного зондування з фотофіксацією та аналітичним обробленням радарних, мультиспектральних, гіперспектральних знімків; сформувати реєстр транспорту лісгосподарських підприємств, який здійснює перевезення деревини, добутої у законний спосіб, та обладнати лісовий транспорт GPS-трекерами, задля відслідковування переміщень транспорту у режимі реального часу; долучитися до міжнародної програми Corruption Perception Index (Індекс оцінки ризиків корупції); здійснювати незалежний аудит правомірності проведення рубок на лісгосподарських підприємствах, запровадити компенсацію збитків, завданих фізичною або юридичною особою, яка здійснила незаконну рубку лісу різного функціонального призначення,

у матеріальний спосіб; прийняти участь у законотворчому процесі та виступити з ініціативою посилення кримінальної відповідальності за скоєння злочинів проти природи, а саме незаконних рубок лісу. Посилити кримінальну відповідальність осіб, які організували та/або здійснили незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання та збут лісу.

Ключові слова: незаконні рубки лісу, нелегальна деревина, міжнародний досвід боротьби з нелегальними рубками.

Lakyda P.I., Sytnyk S.A., Goloborodko K.K., Lovynska V.M. Proposal to combat illegal logging based on the analysis of international approaches

Illegal logging has a negative impact on the economy and agriculture, causing significant material and social damage, which deprives the state of part of its revenues.

The article aimed to analyse international approaches to assessing illegal logging, including those used in the European Union, the United States, Australia, Japan, Korea, Brazil, Indonesia, and the Democratic Republic of the Congo.

The analysis of foreign experience in terms of modern methods of assessing the legality of logging and combating illegal logging allowed us to make generalizations and provide recommendations. The main attention of state forest management bodies should be focused on the development and implementation of preventive measures that will make it impossible to carry out illegal logging.

The state institutions in charge of the forest fund of Ukraine are proposed to introduce new areas of combating illegal logging, namely: to permanently monitor changes in the area and condition of land covered with forest vegetation using remote sensing methods with photographic recording and analytical processing of radar, multispectral, hyperspectral images; to create a register of cars of forestry enterprises that transport legally harvested timber and to equip forestry transport with GPS trackers to track transport movements in real time; join the international Corruption Perception Index program; conduct an independent audit of the legality of logging at forestry enterprises; introduce material compensation for damages caused by an individual or legal entity that has illegally logged forests for various functional purposes; participate in the legislative process and take the initiative to strengthen criminal liability for crimes against nature, namely illegal logging. Strengthen the criminal liability of people who organized and/or carried out illegal logging or illegal transportation, storage and sale of timber.

Key words: illegal logging, the illegal timber, international experience in combating illegal logging.

Актуальність теми дослідження. Незаконні рубки або незаконні перевезення, зберігання, збут лісу та пов'язана з ними торгівля нелегальною деревиною, визнаються у всьому світі як суттєва загроза лісам, яка призводить до порушення природних екосистем та нівелювання діяльності, спрямованої на досягнення збалансованого лісокористування. Нелегальна вирубка лісів обумовлює втрату середовища існування та вимирання видів, а незаконні доходи від лісозаготівлі та від злочинів у лісовому господарстві можуть бути використані для фінансування конфліктів та злочинів [1, с. 442].

Неконтрольована, протиправна і самовільна рубка лісів наносить не тільки матеріальні, а й непоправні екологічні збитки державі та суспільству. Охорона лісів від незаконних рубок або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу є одним з актуальних завдань менеджменту лісів [2].

Якщо залишити проблему незаконних рубань без уваги, така безкарність може нівелювати усі зусилля, спрямовані на охорону природи та захист клімату, зокрема, нещодавнє зобов'язання США та 140 країн, на які припадає 90% світових лісів, зупинити і повернути назад втрату лісів до 2030 року [3, с. 5].

Проблема незаконних рубок лісів є вельми актуальною для України. За даними правоохоронних органів щороку з України вивозять деревини на суму близько 272 млн. доларів США [4]. Станом на 2017 р. площа незаконної вирубки лісів в Україні оцінювалась у 26 тис. куб. м., а завдані державі збитки склали близько

158 млн. грн. Фахівці кримінального права Конопельський та Будяченко вважають, що ця цифра є в десятки разів більшою [5, с. 9].

Постановка проблеми. Метою даної роботи було проаналізувати сучасні підходи в оцінюванні незаконних рубок лісу, які застосовують у різних країнах, встановити актуальні напрями діяльності, які дозволяють здійснювати превентивні заходи та ефективну боротьбу з незаконними рубаннями лісу.

Методики оцінювання нелегальних рубок лісу.

До основних методик, розроблених міжнародними інституціями найбільш поширеними є наступні:

Оцінка втрати площі лісів за отриманими статистичними звітностями.

Збір даних щодо площі втрачених лісів з міжнародного досвіду є першим кроком для оцінки площі лісів, втраченої через незаконне проведення рубок.

Дані GFW базуються на методології Hansen [6, с. 850], яка вимірює втрати деревного покриву з роздільною здатністю приблизно 30 метрів, отриманою з використанням мультиспектральних супутникових знімків з супутника Landsat 5 тематичного картографа (TM), Landsat 7 тематичного картографа плюс (ETM+) і Landsat 8 Operational Land Imager (OLI). За цією методологією до зібраних зображень застосовується алгоритм керованого навчання для визначення втрати деревного покриву на кожен піксель.

Оцінка відсотка втрат лісів, пов'язаних з комерційним сільським господарством. У цьому випадку оцінюється відсоток втрат лісів, які спричиняються комерційним сільським господарством протягом базового періоду. «Комерційне сільське господарство» визначається як сільськогосподарські культури, пасовища (переважно для великої рогатої худоби) та монокультурні деревні плантації, як великі, так і малі, але не включає землі, що використовуються для ведення особистого селянського господарства. Використовується методологія Curtis [7, с. 2] для визначення чинників втрат лісів у кожній країні.

Оцінка відсотка перетворення лісів, спричиненого комерційним сільським господарством яка, ймовірно, була незаконною. У цьому випадку законність розглядається в контексті визнання суверенних прав кожної країни. «Незаконність» визначається як перетворення лісів, що відбувається всупереч законодавству країни, включаючи її закони, постанови, інструкції та будь-які інші правові документи, які передбачають покарання за їх недотримання.

Розрахунок втрат лісів, спричинених сільськогосподарською продукцією, пов'язаною з незаконним переведенням лісів.

З метою розрахунку втрати лісів через інтенсивне ведення сільського господарства з отриманням відповідної сільгосппродукції можна використовувати наступну формулу (рис. 1):

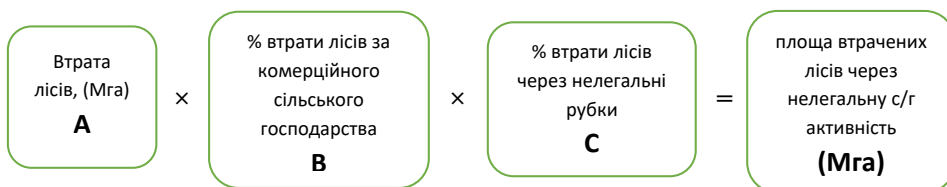

Рис. 1. Формула для розрахунку площі втрачених внаслідок нелегальних рубок лісів через сільськогосподарську комерцію

Добуток змінних А, В і С дає найкращу оцінку площі лісів, втрачених через сільськогосподарську продукцію, яка пов'язана з незаконною конверсією для кожної країни.

Відсоток сільськогосподарської продукції, яка пов'язана зі знелісненням та експортом.

З метою розрахунку відсотку сільськогосподарської продукції, яка пов'язана зі знелісненням та експортом, у формулу для розрахунку втрачених внаслідок нелегальних рубок лісів вводиться нова змінна D (рис. 2).

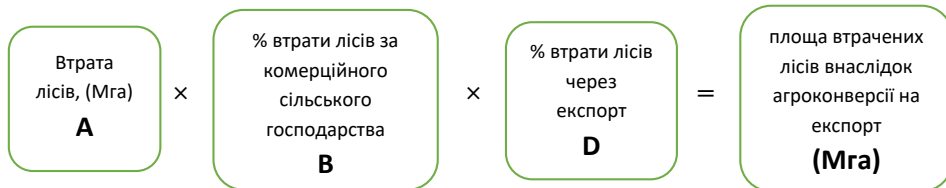

Рис. 2. Розрахунок кількості втрачених лісів через експорт агро товарів

Первинним джерелом даних для змінної D був аналіз, здійснений Pendrill [3, с. 1–20], що стосувався втіленого знеліснення та країни споживання (внутрішнє чи експортне).

Результати досліджень. Законодавство США та ЄС враховує не лише заготівлю, а й порушення законодавства на всіх етапах ланцюга постачання. Наприклад, законодавство Австралії, Японії та Республіки Корея зосереджується на законах, пов'язаних із заготівлею деревини [2, с. 332].

Аналіз міжнародного досвіду із визначення нелегальної деревини, а також варіанти встановлених у країнах світу штрафних санкцій представлено табл. 1.

Висновки та пропозиції. Здійснення аналізу закордонного досвіду у площині питань сучасних методів оцінювання легальності рубок лісу та боротьби з незаконними рубками дозволяє зробити узагальнення й надати рекомендації. Головна увага державних органів управління лісами має бути зосереджена над розробленням та реалізацією превентивних заходів, впровадження яких буде унеможлилювати здійснення незаконних рубок.

Державним органам України, у сфері відповідальності яких знаходяться ліси різного функціонального призначення, пропонується:

- Здійснювати перманентний моніторинг змін площі та стану земель, вкритих лісовою рослинністю з використанням методів дистанційного зондування з фотофіксацією та аналітичним обробленням радарних, мультиспектральних, гіперспектральних знімків (Landsat, Sentinel-1, Sentinel-2, Hyperion).
- Створити інтерактивну електронну карту лісів усіх лісокористувачів України, яка би дозволяла оперативно відслідковувати зміни площі та стану лісових насаджень.
- Продовжувати імплементацію цифрових технологій у систему оформлення дозволів на рубки, електронного обігу продукції лісу, її транспортування та збуту.
- Здійснювати повноцінний облік заготівлі лісової продукції, яка має консолідовану інформацію про дозвільні документи заготівлі, дані перевізників та умови зберігання.

Таблиця 1

**Визначення імпортованої нелегальної деревини
та штрафні санкції за юрисдикцією**

Країна	Визначення нелегальної деревини	Штрафні санкції
1	2	3
США	Отримано з порушенням іноземних законів, які захищають рослини або регулюють крадіжку, вивезення або перевантаження рослин, або без необхідної сплати «роялті, податків, зборів за пні».	<ul style="list-style-type: none"> – Цивільні грошові штрафи. – Кримінальне покарання до п'яти років позбавлення волі та 20 000 доларів США. – До п'яти років позбавлення волі та максимальний штраф у розмірі 250 000 доларів США для фізичних осіб та 500 000 доларів США для юридичних осіб за неправдиве маркування та порушення декларування. – Конфіскація нелегальної деревини та лісоматеріалів.
Європейський Союз	Порушення чинного законодавства країни збору врожаю, яке регулює права на збір врожаю та пов'язані з ним обов'язки, законодавство про заготівлю, законні права третіх осіб на користування та володіння, а також торгівлі та митного законодавства.	<ul style="list-style-type: none"> – Варіюється в залежності від країни-члена Євросоюзу. – Покарання включають попередження, конфіскацію або знищення деревини, «призупинення дозволів на торгівлю», штрафи та тюремне ув'язнення. – Залежно від країни-члена, цивільні адміністративні штрафи та/або кримінальні покарання.
Австралія	Деревина, отримана з порушенням законодавства про лісозаготівлю в місці заготівлі.	<ul style="list-style-type: none"> – Кримінальне покарання лише за порушення імпорту: п'ять років ув'язнення та до 111 000 австралійських доларів штрафу. – Конфіскація нелегальної деревини. – Цивільні штрафи до 66 600 австралійських доларів за порушення вимог належної обачності. – Цивільні штрафи до 22 200 австралійських доларів за невиконання вимоги щодо декларування.
Японія	Немає визначення нелегальної деревини. Легальна деревина «заготовлена відповідно» до законів країни заготівлі.	<ul style="list-style-type: none"> Для суб'єктів господарювання, пов'язаних з деревиною, штрафи до 200 000 японських ієн або анулювання реєстрації, ухилення від перевірок, неподання звітів або подання неправдивих звітів. – Для реєструючих організацій – штраф до 300 000 японських ієн або скасування реєстрації за зловживання реєстрацією, ухилення від перевірок, неподання звітів або подання неправдивих звітів. Позбавлення волі для зареєстрованих організацій, які ігнорують наказ про призупинення діяльності, штрафи у розмірі до 500 000 японських ієн. – Конфіскація майна не передбачена.

Закінчення табл. 1

1	2	3
Корея	З порушенням законів про заготівлю деревини в країні заготівлі.	– Анулювання реєстрації підприємства за відсутності ведення обліку. – Три роки ув'язнення або штраф у розмірі 30 млн. корейських вон за ігнорування розпоряджень про призупинення продажу, повернення або знищення деревини. – Три роки ув'язнення або штраф у розмірі 30 млн. корейських вон за продаж деревини, яка не пройшла митне оформлення або перевірку. – Повернення або знищення деревини.
Бразилія	Рубка дерев у лісах постійної охорони без дозволу компетентного органу, що є кримінальним проступком	– Позбавлення волі на строк від трьох місяців до одного року. – Штраф від одного до 100-кратного місячного розміру мінімальної заробітної плати в день вчинення правопорушення або обома покараннями з позбавленням волі за сукупністю. Розмір штрафу становить близько 21000 USD.
Індонезія	Вирубання дерев або заготівля лісових продуктів у лісі без дозволу уповноваженої посадової особи	– Позбавлення волі до 10 років. – Штраф у розмірі близько 350630,0 USD Максимальний штраф становить 5 б'льйонів Індонезійських рупій
Демократична республіка Конго	Експлуатація лісової продукції без необхідного дозволу	– Позбавлення волі до 5 років. – Штраф у розмірі близько 250,0 USD Максимальний штраф у розмірі 500 тисяч Конголезьких франків
Туреччина	Осіб, які зрізають дерева зі стоячих дерев, викорчовують, припиняють їхнє життя, мають засуджувати позбавленням волі та судовим штрафом	– Позбавлення волі до 5 років. – Судовий штраф до 1000 днів. – Штраф у розмірі близько 11848,0 USD

- Забезпечити безперешкодний доступ правоохоронних органів до бази легальних рубок, які здійснюють лісгосподарські підприємства, задля оперативної перевірки релевантності інформації: реєстру постійних лісокористувачів; інформації про аукціони деревини; електронних квитків на заготівлю деревини; електронних сертифікатів про походження продукції лісу; GPS -контролю за роботою лісової техніки.

- Підтримувати ефективну систему миттєвого реагування при виявленні випадків здійснення незаконних рубок лісу.

- Сформувати реєстр транспорту лісгосподарських підприємств, який здійснює перевезення деревини, добутої у законний спосіб, та обладнати лісовий транспорт GPS-трекерами, задля відслідковування переміщень транспорту у режимі реального часу.

- Розповсюдити систему електронного обігу лісової продукції на ліси, підпорядковані усім лісокористувачам та балансоутримувачам (комунальні ліси, військові лісгоспи, насадження природно-заповідного фонду).
- Вдосконалувати систему сертифікації походження деревини.
- Ініціювати впровадження нормативної вимоги переробки деревини в країні її походження перед експортом.
- Здійснювати на державному та регіональному рівнях аналіз діяльності підприємств деревопереробної промисловості, основних бенефіціарів деревини, отриманої від незаконних рубок.
- Здійснювати аналіз деревного балансу: витрат деревини (сума виробництва та імпорту) та продукції (сума експорту та внутрішнього споживання) на рівні країни та регіонів. Дисбаланс між витратами та продукцією інтерпретується як ознака нелегальності.
- Здійснювати аналіз статистики торгівельних потоків лісової продукції, мати надійну оперативну систему контролю за ланцюгами поставок лісової продукції, зокрема, деревини від лісогосподарських та переробних підприємств, так як аналіз розбіжностей у торгівельних даних та аналіз балансу деревини вважають головним економічним індикатором легальності торгівлі деревиною.
- Проявити законодавчу ініціативу, спрямовану на посилення адміністративної та карної відповідальності деревопереробних підприємств за купівлю та використання деревини, яка отримана від незаконної рубки та/або без відповідних супровідних легальних документів.
- Здійснювати рейди та позапланові перевірки місць легальної заготівлі деревини лісогосподарськими підприємствами.
- Забезпечити дотримання працівниками галузі діючих законів та інших нормативно-правових актів України, які регулюють лісові відносини у державі, зокрема, заготівлю та збут деревини.
- Долучитися до міжнародної програми *Corruption Perception Index* (Індекс оцінки ризиків корупції) та унеможливити співучасть державних службовців лісової галузі у корупції шляхом посилення кримінальної відповідальності.
- Здійснювати внутрішній незалежний аудит правомірності проведення рубок на лісогосподарських підприємствах, так як аналіз матеріалів карних справ продемонстрував, що організаторами незаконних рубок лісу, транспортування та збуту нелегальною деревиною, переважно були діючі працівники лісогосподарської галузі.
- Запровадити компенсацію збитків, завданих фізичною або юридичною особою, яка здійснила незаконну рубку лісу різного функціонального призначення, у матеріальний спосіб.
- Прийняти участь у законотворчому процесі та виступити з ініціативою посилення кримінальної відповідальності за скоєння злочинів проти природи, а саме незаконних рубок лісу. Посилити кримінальну відповідальність осіб, які організували та/або здійснили незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання та збут лісу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Pokorny B., Pacheco P. Money from and for forests: A critical reflection on the feasibility of market approaches for the conservation of Amazonian forests. 2014. *Journal of Rural Studies*. Vol. 36. P. 441–452.
2. Nellemann, C. & INTERPOL Environmental Crime Programme (eds.) *Green Carbon, Black Trade: Illegal Logging, Tax Fraud and Laundering in the Worlds Tropical*

Forests. 2012. *A Rapid Response Assessment*. Arendal: United Nations Environment Programme, GRID-Arendal. Available at: http://www.unep.org/pdf/RRAlogging_english_scr.pdf.

3. Pendrill F., Persson M., Godar J., Kastner, T. Deforestation displaced: trade in forest-risk commodities and the prospects for a global forest transition. 2019. *Environmental Research Letters*. Vol. 14. № 5. P. 1–20.

4. Екологічне лихо: Винищення лісів в Україні. УНІАН. 2016. URL: <https://ecology.unian.ua/1272491-ekologichne-lihovinischennya-lisiv-v-ukrajini.html>

5. Конопельський В.Я., Будяченко, О.М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу. Монографія Одеса. ОДУВС. 2021. – 240.

6. Hansen, M.C. High-Resolution Global Maps of 21st-Century Forest Cover Change. 2021. *Science*. Vol. 342 № 6160. P. 850–853.

7. Curtis P.G., Slay C.M., Harris N.L., Tyukavina A., Hansen M.C. Classifying drivers of global forest loss. 2018. *Science*. Vol. 361. № 1108. P. 1–4.